

Pokreti autohtonih naroda u Latinskoj Americi

Hećimović, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:785818>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivan Hećimović

POKRETI AUTOHTONIH NARODA U
LATINSKOJ AMERICI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb
Lipanj, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

POKRETI AUTOHTONIH NARODA U LATINSKOJ AMERICI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof.dr.sc Lidija Kos-Stanišić

Student: Ivan Hećimović

Zagreb

Lipanj, 2020.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam diplomski rad Pokreti autohtonih naroda u Latinskoj Americi, koji sam predao na ocjenu mentorici prof. dr. sc. Lidiji Kos-Stanišić, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Hećimović

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ POKRETA AUTOHTONIH NARODA U LATINSKOJ AMERICI	4
2.1. Razvoj pokreta do 1980. godine	4
2.2. Uzlet pokreta nakon uvođenja demokracije i neoliberalnih reformi 1980-ih godina	6
3. SAVEZNICI AUTOHTONIH NARODA	7
3.1. Saveznici autohtonih naroda unutar države	7
3.2. Saveznici autohtonih naroda u inozemstvu	9
4. USTAVNE REFORME I MEĐUNARODNO PREPOZNAVANJE PRAVA AUTOHTONIH NARODA	10
4.1. Ustavne reforme	10
4.2. Međunarodno prepoznavanje prava autohtonih naroda	12
5. ETNIČKE POLITIČKE STRANKE	14
5.1. Uvjeti koji su doveli do pojave etničkih stranaka u Latinskoj Americi	14
5.2. Problem institucionalnih barijera	15
6. BOLIVIJA	17
6.1. Povijest pokreta autohtonih naroda u Boliviji	18
6.2. Evo Morales	20
7. EKVADOR	21
7.1. Povijest pokreta autohtonih naroda u Ekvadoru	22
8. OSTALI POKRETI AUTOHTONIH NARODA U LATINSKOJ AMERICI	25
8.1. Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN) – Meksiko	25
8.2. Narod Mapuche – Čile	26
8.3. Narod Maya – Gvatemala	27
9. ZAKLJUČAK	28

1. UVOD

Uključivanje pripadnika autohtonih naroda Latinske Amerike u političke procese do kojih je došlo 1990-ih godina predstavlja veliki uspjeh ove stoljećima ugnjetavane skupine. Točno je 500 godina prošlo od dolaska Kristofora Kolumba i prvih Europljana na tlo Novog Svijeta do političke mobilizacije i zamjetnog ulaska u zakonodavna tijela onih koji se na tom teritoriju nalaze oduvijek. „Definicija Ujedinjenih naroda određuje *indigenous people* kao onaj narod koji ima povijesni kontinuitet s predinvazijskim i pretkolonijalnim društvima, drži se različitim od ostalih dijelova društva koji sad zauzimaju te teritorije ili njezine dijelove” (Kos-Stanišić, 2001: 139). Prema posljednjim podacima iz 2010. godine, na području Latinske Amerike živi oko 45 milijuna pripadnika autohtonih naroda te oni čine više od 8% sveukupne populacije. Kos-Stanišić (2009) je Latinsku Ameriku prema koncepciji autohtonih naroda podijelila na tri grupe: u prvu grupu pripadaju regije Anda i Srednje Amerike (jug Meksika, Gvatemala) gdje su autohtoni narodi jednako brojni ili brojniji od neautohtonih stanovnika; druga grupa se sastoji od Srednje Amerike, Bazena Amazone i karipskog kopna gdje autohtoni narodi čine nacionalne manjine; treću grupu čine sjeverni Meksiko, južni dio kontinenta i Karipski otoci gdje su autohtoni narodi malobrojni i izolirani. Najviše njih, kako u proporcionalnom tako i u apsolutnom smislu, živi u Meksiku, Boliviji, Gvatemali i Peruu – gdje živi čak 80% sveukupnog broja pripadnika autohtonih naroda u Latinskoj Americi. U Meksiku tako živi njih najviše, oko 17 milijuna, dok u Boliviji oni čine najveći postotak u sveukupnom stanovništvu – više od 40% (Svjetska banka, 2015).

Pokreti autohtonih naroda su društveni pokreti kojima te grupe traže formalnu i međunarodnu zaštitu. Glavna karakteristika autohtonih naroda je da žele sačuvati svoju u kulturu i običaje zbog kojih se razlikuju od dominantne skupine. To znači da žele pravno prepoznavanje njihovog postojanja kao posebne skupine, zaštitu njihove zemlje te pravo na prakticiranje vlastitih običaja i vjerovanja. Snaga tih pokreta u Latinskoj Americi postala je vidljiva u godinama koje su vodile proslavi 500-te obljetnice španjolskog otkrića i osvajanja Novog svijeta 1992. godine. Autohtoni narodi glasno su prosvjedovali protiv slavlja u kojem se u potpunosti zanemaruju zločini koji su tada bili počinjeni nad autohtonim stanovništvom. U isto vrijeme stvaraju se i pokreti koji zahtijevaju političke i ekonomske promjene u njihovim državama. U sljedećih 10-ak godina došlo je do oružane pobune Zapatista u meksičkoj saveznoj državi Chiapas, mobilizacije autohtonog

stanovništva u Ekvadoru i Boliviji te općenito do nastanka autohtonih pokreta i organizacija u cijeloj regiji (Cleary i Steigenga, 2004).

Krajem 20. stoljeća došlo je do velikih promjena u svjetskoj politici koje su na određeni način stvorile uvjete za takav uzlet pokreta autohtonih naroda, odnosno političkih stranaka koje su proizašle iz tih pokreta i uključile se u izbornu natjecanje. Najvažnije od tih promjena su raspad SSSR-a koji je nagovijestio slabljenje političkih stranaka koje se nalaze na lijevom političkom spektru te uvođenje neoliberalnih reformi koje su pomogle u mobilizaciji autohtonih naroda te dovele do institucionalnih promjena zbog kojih su nove političke stranke dobile priliku za izbornim natjecanjem. Upravo je to navelo velik broj autora na istraživanje te pojave koja do tada nije bila zanimljiva naprosto iz razloga što autohtoni narodi nisu bili ujedinjeni i nije postajala mobilizacija kojom bi se ostvarili njihovi ciljevi. Autorica koja se posebno ističe u ovom području je Donna Lee Van Cott. U svojim istraživanjima ona se bavi etničkim politikama, društvenim pokretima te institucionalnim reformama u Latinskoj Americi. Većinu radova objavila je početkom ovog stoljeća u vrijeme kada su pokreti autohtonih naroda bili najaktualniji. Knjiga „Od pokreta do političkih stranaka u Latinskoj Americi: Evolucija etničkih politika“ napisana 2005. godine opsežan je rad u kojem je istražen fenomen nastanka i uspjeha društvenih pokreta te političkih stranaka autohtonih naroda. Osim što dobro analizira uvjete koji su pogodovali tom fenomenu, u knjizi se također nalazi studija slučaja nekoliko južnoameričkih zemalja kojom se detaljno opisuje nastanak i razvoj pokreta u svakoj od njih.

Van Cott (2010) navodi i sedam različitih metodoloških pristupa fenomenu pokreta autohtonih naroda. Ona tako smatra da strukturalisti ističu ekonomske i društvene faktore mobilizacije autohtonog stanovništva povezujući njihov uzlet s neuspjehom ekonomske liberalizacije koja nije uspjela u poboljšanju životnog standarda autohtonih naroda, već ih je potaknula na uključivanje u politiku. Strukturalisti također prepoznaju važnost kulturnog identiteta u mobilizaciji autohtonog stanovništva. Teorija o društvenim pokretima pak na njihov autohtoni identitet gleda kao na sredstvo za postizanje ciljeva. Pobornici te teorije smatraju da pokreti autohtonih naroda uspješno objašnjavaju politički kontekst u kojem su oni nastali te načine na koje oni uspijevaju ostvariti uspjeh protiv puno moćnijih aktera, međutim ona ne nudi objašnjenje njihovog razvoja nakon što postanu relevantni i značajni.

Etnografski pristupi usredotočuju se na proučavanje načina kojim se identiteti pretvaraju u političko sredstvo. „Etnografske metode olakšavaju blisko, kontekstualizirano i prošireno promatranje autohtonih zajednica i organizacija“ (Jackson i Warren, 2005: 556). Taj je pristup vrlo popularan među antropolozima. Iako omogućuje detaljnu analizu i uvid u funkcioniranje tih zajednica, mana mu je ta što istraživač često biva ograničen u postavljanju pitanja. Interpretativni odnosno postmoderni pristupi također više pažnje pridaju samom kontekstu u kojem su nastali autohtoni pokreti. Cilj im je proučiti njihovu pojavu kako bi razumjeli neke od ključnih koncepata poput zastupanja, državljanstva i ugnjetavanja.

Institucionalni pristupi, s druge strane, bave se demokratskim institucijama i njihovim utjecajem na marginalizirane grupe, kao i nastankom i uspjehom etničkih političkih stranaka. Zaključuje se da demokratske institucije i zakoni o formiranju novih stranaka imaju veliki utjecaj kako na nastanak tako i na uspjeh etničkih stranaka. Ovaj tip pristupa poprilično je popularan te ću o njemu detaljnije pisati kasnije u radu. Internacionalni, odnosno transnacionalni pristupi naglašavaju transnacionalnu prirodu pokreta autohtonih naroda te njihovu potrebu za transnacionalnom suradnjom. Na taj način pokreti uspijevaju vršiti snažniji pritisak na države da prihvate određene međunarodne sporazume poput onog o Pravima autohtonih i plemenskih naroda iz 1989. ili UN-ove deklaracije o pravima autohtonih naroda iz 2007. godine koju su potpisale sve države Latinske Amerike izuzev Kolumbije. Međunarodna suradnja im također pomaže u osiguravanju ustavne i zakonodavne zaštite njihovih prava na nacionalnoj razini (Van Cott, 2010).

Danas, za razliku od prije 30-ak godina, postoji dovoljan broj radova koji se bave ovom temom. Većina njih napisana je krajem 20. stoljeća, u periodu kada su pokreti autohtonih naroda bili na vrhuncu. Istraživačko pitanje glasi: „zašto su se pokreti autohtonih naroda pojavili 1990-ih godina i na koji način utječu na političke promjene?“. Također me zanima budućnost pokreta. Smatram da je tema ovog rada važna prvenstveno zbog toga što smo u posljednjih četvrt stoljeća bili svjedoci pojave političkih aktera u Latinskoj Americi kojima je njihova pripadnost autohtonim narodima temeljni društveni identitet. Najpoznatiji primjeri su pokret Zapatista na čelu sa Subcomandanteom Marosom koji se pojavio sredinom 90-ih godina u najjužnijoj meksičkoj državi Chiapas, zatim uspješne političke stranke poput *Movimiento de Unidad Plurinacional Pachakutik – Nuevo País* u Ekvadoru te *Movimiento al Socialismo* u Boliviji, mobilizacija naroda Mapuche u Čileu te medijska pozornost upućena raznim amazonskim plemenima u Brazilu, Kolumbiji, Gvajani, Venezueli i

Ekvadoru. Naravno, pokreti autohtonih naroda nisu prisutni u cijelom svijetu već prvenstveno u onom dijelu svijeta koji je bio koloniziran od strane Europljana. S obzirom na to da su ti narodi u svakoj državi i manjine, njihov bi se slučaj mogao iskoristiti i za razumijevanje prava svih etničkih i nacionalnih manjina. Kako živimo u globaliziranom svijetu u kojem su migracije stanovništva svakodnevice, smatram da je rad koji se bavi problemom manjinama svakako relevantan.

Zbog prostorne udaljenosti nisam u mogućnosti kao izvore koristiti ništa drugo osim postojećih radova. Ustavi pojedinih država su mi također poslužili kao izvori dok sam istraživao prava autohtonih država zajamčena ustavom. Rad započinje povijesnim pregledom pokreta autohtonih naroda, a zatim navodim unutarne i vanjske aktere koji su doprinijeli njihovom uspjehu u posljednjih 30-ak godina. Na koji način su prava autohtonih naroda opisana u ustavima latinskoameričkih država istražuje se u nastavku, kao i međunarodno prepoznavanje tih istih prava. Većina se uspješnih pokreta autohtonih naroda u jednom trenutku odluči na osnivanje vlastite političke stranke, koja bi u teoriji samo trebala biti sredstvo za ostvarivanje zahtjeva kroz formalne političke institucije, a njihov nastanak je opisan u dijelu koji prethodi prikazu konkretnih država i njihovih pokreta autohtonih naroda. Detaljnim prikazom Bolivije i Ekvadora, uz navođenje ostalih relevantnih pokreta u drugim državama Latinske Amerike dolazimo do zaključka ovog rada. Smatram da je splet lokalnih i međunarodnih okolnosti do kojeg je došlo 1990-ih godina doveo do stvaranja uvjeta pogodnih za uspjeh pokreta autohtonih naroda. Njihova je pojava predstavljala izazov za tadašnji sustav te je on zahvaljujući njihovom djelovanju postao inkluzivniji i više demokratski.

2. POVIJESNI RAZVOJ POKRETA AUTOHTONIH NARODA U LATINSKOJ AMERICI

2.1. Razvoj pokreta do 1980. godine

Autohtoni narodi se već stoljećima bore za opstanak njihovih povijesno ukorijenjenih kultura. Ta borba je započela dolaskom Europljana na područja Novog svijeta u 16. stoljeću kada su što zbog nesretnih okolnosti – donoseći nove bolesti za koje autohtono stanovništvo nije imalo imunitet –, a što zbog želje za osvajanjem novih teritorija pobili većinu autohtonog stanovništva na koje su naišli. S obzirom na naprednije oružje, razvijenu ratnu taktiku i činjenicu da su autohtoni narodi bili međusobno podijeljeni, konkvistadori nisu imali težak posao u osvajanju novih područja. „Gente sin rason“, odnosno ljudi bez razuma, bio je naziv za autohtono stanovništvo koje je imalo

vrlo podređeni položaj u društvu. U to vrijeme bili su tretirani gotovo poput životinja. Zapravo, prema riječima španjolskog Dominikanca Bartolomea de las Casasa, o kojem će biti više riječi kasnije, „oni postupaju s tim ljudima, ne kažem kao sa životinjama (o da bi Bog dao da s njima postupaju i paze na njih kao na životinje!), nego kao s balegom na seoskim putovima, pa čak i gore od toga“ (Las Casas, 1982: 37). Kako je vrijeme prolazilo tako je i njihov status u društvu postajao sve bolji. Njihovu borbu je dobro opisala Van Cott (2003) također navodeći prepreke i ciljeve koji oni žele ostvariti u moderno doba. Njihovi ciljevi su prvenstveno opstanak njihovih tradicija i kultura, zatim ostvarivanje kontrole nad teritorijima koji im povijesno pripadaju, pravo na definiranje kao zajednice koja je posebna u odnosu na druge te pravo na pristup ekonomskim sredstvima kako bi mogli poboljšati svoj standard koji je nerijetko lošiji u odnosu na ostalo stanovništvo. Osim toga, zahtijevaju pravo da budu autohtoni, ali u isto vrijeme jednaki ostalim građanima Latinske Amerike. Do 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća latinskoamerički javni diskurs i državne politike obeshrabrivali su etničku identifikaciju autohtonih naroda – cilj je bila asimilacija. Opći zaokret od autoritarnih sustava ka demokratskim te ukinuće stare politike asimilacije doveli su do veće uključenosti autohtonog stanovništva u nacionalne političke procese. Svojom mobilizacijom počeli su ostvarivati utjecaj ne samo na lokalnoj, već i na nacionalnoj razini te se njihove aktivnosti često svode na borbu protiv nacionalne države zbog čega je „politički otpor postao primarna karakteristika indijanskog etniciteta“ (Van Cott, 2003: 221 prema Field, 1994: 239).

Njihovi pokreti postali su zanimljivi mnogim autorima koji su u istraživanje njihovog djelovanja uključili i rasne i etničke elemente te su njihov položaj počeli koristiti u svrhu istraživanja kvalitete demokracije u Latinskoj Americi. Dugi niz godina autohtoni narodi nisu uspijevali oformiti pokret ili političku stranku dovoljno samostalnu i snažnu da utječe na nacionalnu politiku. To ne znači da su organizacije autohtonih naroda bile nepoznanica kroz povijest – još od invazije Europljana one su postojale u različitim oblicima. Između 20-ih i 50-ih godina 20. stoljeća komunističke su stranke formirale seljačke/radničke organizacije pomoću kojih su zapravo upravljali radnicima pripadnicima autohtonih zajednica kako bi osigurali njihove glasove na izborima. Kroz te su organizacije oni mogli zahtijevati bolja radnička prava, dok su ostali elementni njihove borbe – poput prava na teritorij, prepoznavanja njihove posebnosti i sudjelovanja u političkim odlukama – bili potpuno zanemareni. Tijekom 1960-ih i 1970-ih godina to se polako mijenja i sve one organizacije koji su do tada ovisile o sindikatima, strankama ili crkvi stekle su vlastitu autonomiju.

U tom periodu autonomne zajednice su iznijele svoje političke, kulturne i ekonomske zahtjeve. Unatoč tome što su bili organizirani po uzoru na zapadne, moderne organizacije, naglašavali su svoju neovisnost te su se borili za očuvanje kulturnih i etničkih prava uz pravo na vlastiti teritorij. Time su se u potpunosti usredotočili na ostvarivanje svih svojih ciljeva, a ne samo onih ekonomskih, kako je bilo za vrijeme njihove ovisnosti o ljevici (Van Cott, 2005).

2.2. Uzlet pokreta nakon uvođenja demokracije i neoliberalnih reformi 1980-ih godina

Deborah Yashar (1999) smatra da su dolazak trećeg vala demokratizacije koji je 1980-ih godina zahvatio Latinsku Ameriku te provođenje neoliberalnih reformi u istom periodu doveli do politiziranja etničkog rascjepa te time katalizirali pokrete autohtonih naroda. Oni zahtijevaju pravo da imaju svoje zastupnike, određeni oblik političke autonomije te priznavanje njihove kulturne posebnosti. Posljednji val demokratizacije vratio je demokratsku vlast u gotovo cijeloj regiji Latinske Amerike. Međutim, promjena oblika vlasti nije se samo očitovala u novim političkim institucijama, već i u cijelom društvu. Prihvatanjem neoliberalnih ekonomskih reformi koje su zahtijevale deregulaciju ekonomskog sustava, odnosno slobodno tržište i privatizaciju, došlo je do prijelaza iz korporativnog u neoliberali odnos između države i građana. U korporativnom obliku koji je uveden sredinom 20. stoljeća država je svojim građanima pružala građanska, ali i socijalna prava. Najbolji primjer tog režima su radničke i seljačke organizacije koje su služile kao predstavjačko tijelo – te su organizacije dobivale poticaje od države koja ih je u isto vrijeme i kontrolirala. U to vrijeme državama je bilo u cilju prikriti etničke identitete te su autohtono stanovništvo nazivali seljacima. Uključili su ih u gore spomenute organizacije na temelju kojih su dobivali zdravstvenu, infrastrukturnu, obrazovnu te radničku podršku. Ukratko, država je autohtonom stanovništvu nametnula klasni identitet koji im je omogućio pristup neophodnim resursima. Uz to, vrlo je raširen bio i klijentelizam odnosno sustav patrona i klijenta. Ono što je zanimljivo je da autohtono stanovništvo nikada nije u potpunosti odbacilo svoj etnički identitet, već je on i dalje postajao u unutar njihovih lokalnih zajednica.

Tranzicija iz autoritarnih sustava te uspostavljanje demokratskih institucija u početku nije imalo velikog utjecaja na gore navedene socijalne politike, no s dolaskom ekonomske krize krajem 1980-ih države više nisu mogle izdvajati toliko sredstava kao prije. „Prihvatajući neoliberalni diskurs, države su sada naglašavale individualnu autonomiju, odgovornost i vrijednosti koje su se bazirale na jamčenju individualnih političkih i građanskih prava (ne nužno i socijalnih prava), slabeći tako radničke organizacije te smanjujući ulogu države u društvu“ (Yashar, 1999: 85). Ta promjena je

bila značajna za autohtono stanovništvo. Seljačke i radničke organizacije polako su prestajale postojati, a s obzirom na to da su one bile glavna, ako ne i jedina poveznica između autohtonog stanovništva i države, autohtoni narodi su zapravo izgubili formalnu vezu s njom. Osim toga, država je postupno ukinula socijalnu pomoć koja građanima osiguravala minimalan životni standard. Neoliberalne reforme imale su za cilj privatizaciju tržišta zemljišta te liberalizaciju cijena agrikulturnih proizvoda što bi dodatno ugrozilo život prosječnog pripadnika autohtonog naroda.

Unatoč tome što bi neoliberalne reforme u teoriji trebale omogućiti jednaka prava i veću političku participaciju i time biti pozitivne za autohtono stanovništvo, države nisu bile u stanju osigurati ta novo-zajamčena građanska prava. Štoviše, jedino u čemu su te reforme bile uspješne imalo je negativan predznak za pripadnike autohtonih naroda – oduzeta su im socijalna prava, poništena im je veza s državom te im se otežao pristup zemlji, kao i profit u poljoprivredi. „Poznato je da su neoliberalne reforme otvarajući tržišta globalnoj trgovini te oduzimajući zaštitu države najugroženijim slučajevima povećale siromaštvo u mnogim područjima“ (Wade, 2010: 114). Takav razvoj situacije doveo je do politiziranja etničkih rascjepa i rasta društvenih pokreta koji su sve glasnije ukazivali na nepoštivanje njihovih prava. Svojom pojavom usprotivili su se dotadašnjoj praksi asimilacije odnosno „stvaranja nacije“ koja je postajala još od 19. stoljeća i osamostaljivanja prvih latinskoameričkih država. Asimilacija te pretpostavljanje etničke homogenosti bio je način kojim su tadašnji političari htjeli prikriti veliku etničku raznolikost i osigurati nacionalno jedinstvo. Neuspjeh te politike asimilacije vidljiv je danas u broju osoba koje se i dalje izjašnjavaju pripadnicima autohtonih naroda.

3. SAVEZNICI AUTOHTONIH NARODA

3.1. Saveznici autohtonih naroda unutar države

Do sada sam opisao vrijeme i okolnosti koje su dovele do pojave pokreta autohtonih naroda – promjena političkog sustava i domino efekt koji je njime nastao sigurno je stvorio put ka uspjehu, no pitanje je bi li ga oni uspješno prošli da nisu imali saveznike kako unutar tako i izvan države. Od saveznika unutar države ističe se Katolička crkva. Iako se na prvi spomen Katoličke crkve u Latinskoj Americi i njenog odnosa prema autohtonom stanovništvu najčešće vežu negativne konotacije zbog njene uloge u osvajanju i pokršćavanju, ali i njenog protivljenja liberalizmu i osamostaljivanju država u 19. stoljeću, Crkva je također oduvijek pomagala onima koji su bili najugroženiji. Istina, iberijski konkvistadori činili su grozote „u ime Boga i krune“, no bilo bi

pogrešno zaključiti da su crkveni autoriteti te postupke opravdavali. Postoje brojni primjeri katoličkih svećenika i misionara koji su ukazivali na nepravedno tretiranje autohtonog stanovništva. Prvi Europljanin koji je javno osudio zlostavljanje bio je Dominikanac Antonio de Montesino, a svojom je kritikom utjecao na možda i najpoznatijeg zaštitnika autohtonog stanovništva, također Dominikanca – Bartolomea de las Casasa. „Las Casas je postao najžešći kritičar španjolske politike prema domorocima te je proveo ostatak svog života braneći ih“ (Schwaller, 2011:44). On je u svojem dijelu¹ detaljno opisao na koji su se način konkvistadori odnosili prema Indijancima te je tako naveo španjolsku krunu da postroži zakone o njihovom tretiranju, ali i Papu da donese encikliku *Sublimis Deus* o zabrani porobljivanja u Novom Svijetu. Vjerski redovi su također imali veliku ulogu u obrani ljudskih prava pa se tako za Isusovce kaže da su često bili jedino što je stajalo između domorodaca i ropstva.

U vrijeme osamostaljivanja latinskoameričkih država vodila se borba između liberala i konzervativaca, a s obzirom na to da je Crkva stala na stranu potonjih, ponovo je bila smatrana negativnim elementom. Ponovni povratak Crkve pomaganju onima kojima je to najpotrebnije – u slučaju Latinske Amerike, autohtonom stanovništvu – bio je jasnije vidljiv nakon 2. Vatikanskog koncila. Marti i Puig (2010) smatraju da je nakon 1970-ih Crkva postala njihov najveći saveznik. Postoji velik broj primjera u kojima crkvene organizacije potiču organizaciju pokreta autohtonih naroda što je posebno istaknuto u slučaju Ekvadora gdje su Katolička, ali i Evangelička crkva bile pokretači prvih takvih organizacije te su brinule o očuvanju njihove kulture i jezika. Isto tako, danas smo svjedoci brzo rastuće protestantske crkve u Latinskoj Americi zbog koje je Katolička crkva po prvi puta izgubila monopol te se morala tome i prilagoditi. Podrška pokretima autohtonih naroda sasvim sigurno je jedan od oblika te prilagodbe.

Osim Crkve, u posljednje vrijeme autohtono stanovništvo ima saveznika i u antropolozima. Bez njih danas ne bismo znali mnogo o velikom broju manjih, skrivenih plemena kao ni o njihovoj povijesti. “Upravo su oni napravili studije na temelju kojih je nastala današnja percepcija o autohtonim narodima. Oni su također utemeljili interpretativne okvire koji uključuju njihovo

¹ Kratko izvješće o uništenju Indija objavljeno je 1552. godine s ciljem da upozna tadašnjeg prijestolonasljednika Filipa II. sa zločinima koji su počinjeni nad Indijancima od strane Španjolaca. Njegovo dijelo detaljno prikazuje način života Indijanaca, ali i sva zverstva koja su počinili Španjolci. Neki smatraju da je Las Casas preuveličao mnogo toga kako bi natjerao krunu da ukine dozvole i ovlaštenja za takva postupanja.

poštivanje te brigu o njihovom preživljavanju, povezujući kulturnu raznolikost s bioraznolikošću” (Marti i Puig, 2010:79).

3.2. Saveznici autohtonih naroda u inozemstvu

Internacionalne mreže neprofitnih organizacija su jedan od primjera saveznika koje pokreti pronalaze u inozemstvu. Velik broj pobornika ljudskih prava i ekologije diljem svijeta u pripadnicima autohtonih naroda vidio je žrtve rušilačkog kapitalizma koji ne samo da ne mari o ekologiji, već istovremeno krši njihova osnovna prava. Te organizacije imale su veliku ulogu u podizanju međunarodne svijesti o problemima s kojim se autohtoni narodi susreću. Jedna od najvažnijih međunarodnih neprofitnih organizacije je IWGIA – Međunarodna radna skupina za autohtone narode. Osnovana je 1968. godine od strane antropologa koji su bili zabrinuti zbog genocida koji se u to vrijeme odvijao nad pripadnicima autonomnih naroda u Amazoni, a cilj joj je bio utemeljiti istraživačku mrežu koja bi pratila situaciju u kojoj se nalaze autohtoni narodi i zagovarala poboljšanje njihovih prava. Još od 1986., IWGIA svake godine objavljuje knjigu *Indigenous World* koja daje uvid u posljednje novosti vezane uz ljudska prava autohtonog stanovništva. Ta knjiga je zapravo iz godine u godinu najrecentniji izvor o svemu vezanom uz autohtone narode. Iako je fokus u početku bio samo na Latinskoj Americi, danas se bave promicanjem prava svih autohtonih naroda. Izdanje gore spomenute knjige iz 2020. godine sadrži pregled autohtonih naroda u čak 66 država. Ta organizacija, čije je sjedište u Danskoj, bila je uključena u mnoge projekte vezne uz autohtone narode, među ostalim i u prihvaćanje Deklaracije UN-a o pravima autohtonih naroda iz 2007. godine o kojoj će kasnije biti više riječi (iwgia.org, 2020).

Nakon što su dobili pažnju internacionalne javnosti, državne vlasti ih više nisu mogle ignorirati kao što je do tada bio slučaj. Zahvaljujući njima, pokreti autohtonih naroda podigli su svoju organizaciju i ekspertizu na novu razinu te im je omogućen ulazak u međunarodnu političku arenu. Tako je 1982. godine osnovana UN-ova Radna skupina o autohtonim narodima čiji je cilj bila promocija i zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda autohtonog stanovništva. Ona se također zalagala za standardiziranje prava autohtonih naroda na međunarodnoj razini. Ujedinjeni narodi su se dakle uključili u borbu za poštivanje prava autohtonih naroda sredinom 1980-ih godina. Međunarodno desetljeće autohtonih naroda proglašeno je 1994. godine, a zatim je 2005. proglašeno i drugo njihovo desetljeće. Pet ciljeva drugog međunarodnog desetljeća autohtonih naroda su bili: „(1) promoviranje nediskriminacije i uključivanja autohtonog stanovništva u dizajn,

implementaciju i evaluaciju međunarodnih, nacionalnih i lokalnih proces koji se odnose na zakone, politike, resurse, programe i projekte; (2) promoviranje potpunog i učinkovitog sudjelovanja autohtonog stanovništva u donošenje odluka koje izravno ili neizravno utječu na njihov način života, tradicionalne zemlje i područja, zatim njihovog kulturnog integriteta kao autohtonih naroda s kolektivnim pravima ili bilo kojeg drugog aspekta njihovih života, uzimajući u obzir načelo slobodnog, prethodnog i informiranog pristanka; (3) ponovno definiranje razvojnih politika koje odstupaju od vizije jednakosti i koje su kulturološki prikladne, uključujući poštivanje kulturne i jezične raznolikosti autohtonih naroda; (4) usvajanje ciljanih politika, programa, projekata i proračuna za razvoj autohtonih naroda, uključujući konkretne mjere uz poseban naglasak na žene, djecu i mlade; (5) razvijanje snažnih mehanizama praćenja i povećanje odgovornosti na međunarodnoj, regionalnoj te posebno na nacionalnoj razini u vezi s primjenom pravnog, političkog i operativnog okvira za zaštitu autohtonog stanovništva i poboljšanja njihovog života“ (un.org, 2020). Zanimljivo je da je baš prošla, 2019. godina, bila proglašena međunarodnom godinom jezika autohtonih naroda kako bi se podignula osviještenost o njihovoj ugroženosti.

4. USTAVNE REFORME I MEĐUNARODNO PREPOZNAVANJE PRAVA AUTOHTONIH NARODA

4.1. Ustavne reforme

Jedan od prvih zahtjeva pokreta nakon dolaska demokratskih promjena bile su ustavne reforme kojima bi se priznao multietnički i plurinacionalni sastav država. Do 1980-ih autohtoni narodi su tek u ponekim ustavima bili spomenuti kao *campesinosi*. Nakon toga sve više i više država unutar svojih ustava prepoznaje njihov jezik i kulturna prava. Međutim to su bile tek simbolične promjene kojima se nije ništa konkretno promijenilo u svakodnevnom životu pripadnika nekog od autohtonih naroda. Na davanje službenog statusa nekom njihovom jeziku moralo se pričekati sve do posljednjeg vala ustavnih reformi koji je bio 1990-ih godina. Van Cott (2000: 42) navodi pet elemenata koji novi, takozvani „multikulturni model“ ustava mora sadržavati. To su (1) formalno prepoznavanje multikulturalne prirode njihovog društva te postojanja autohtonih naroda kao zasebnih društvenih kolektiva; (2) prepoznavanje običajnog prava autohtonih naroda kao službenog, javnog prava; (3) kolektivna imovinska prava uz ograničenje na otuđenje ili podjelu njihovih zemljišta; (4) uvođenje jezika autohtonih naroda kao službenog u onim područjima gdje su oni smješteni; te (5) zajamčeno dvojezično obrazovanje.

Kod formalnog prepoznavanja multikulturne prirode društva te postojanja autohtonih naroda prednjači Bolivija. To se primijeti već u preambuli u kojoj se među ostalog navodi sljedeće: „Mi, bolivijski narod, pluralnog sastava, iz samog temelja povijesti, nadahnuti borbama kroz povijest, antikolonijalnim ustankom autohtonih naroda, nezavisnošću, borbama za oslobođenje te marševima autohtonog stanovništva, radnika i sindikata, Listopadskim i Vodenim ratovima te borbama za zemlju i teritorij, konstruiramo novu državu u spomen naših mučenika“ (Constitución, 2009). Ovakva preambula bolivijskog ustava ne čudi s obzirom na to da je donesen 2009. godine, u vrijeme kada je moć bivšeg bolivijskog predsjednika Eva Moralesa bila na vrhuncu. U tom se ustavu na nešto više od 100 stranica autohtono stanovništvo spominje čak 130 puta. Osim tog simboličkog jezika, koji može biti beznačajan, taj ustav donosi i stvarne reforme kojima se promiče položaj autohtonog stanovništva. Osim Bolivije, u svojoj preambuli ili jednom od prvih članaka ustava multikulturalnu prirodu društva još prepoznaju ustavi Ekvadora, Paragvaja, Venezuele, Meksika i Nikaragve dok kolumbijski i peruanski navode da je zadaća države čuvati etničku i kulturnu raznolikost nacije. Postojanje autohtonih naroda prepoznaje većina ustava latinskoameričkih država.

Kada govorimo o dvojezičnom obrazovanju tada sa sigurnošću možemo reći da je po tom pitanju najnapredniji Paragvaj – danas jedina latinskoamerička država u kojoj je neki od jezika autohtonih naroda službeni uz španjolski na području cijele države (Peru je novim ustavom 1993. godine oduzeo kečuanskom jeziku status službenog). Naime, jezik Guaraní kojim govori istoimeni narod ima službeni status te se u školama uči jednako kao i španjolski. To je jedini jezik autohtonih naroda u Latinskoj Americi čiji su govornici većinski ne autohtoni stanovnici. Unatoč tome što je njihov jezik u sjajnom položaju, sami pripadnici naroda Guaraní većinom žive u siromaštvu te su nerijetko žrtve diskriminacije. Za Paragvaj je specifičan njihov multikulturalni pristup društvu u kojem se punokrvnim pripadnicima autohtonih naroda smatra tek 2% stanovništva, ali ih se preko 75% smatra djelomično autohtonim odnosno mestičkim. Osim Paragvaja, dvojezično obrazovanje je zajamčeno ustavom i u Kolumbiji, Venezueli, Nikaragvi, Gvatemali, Meksiku, Boliviji, Argentini i Peruu. Glavna prepreka implementaciji tog prava je nedostatak sredstava i kvalificiranih učitelja (Van Cott, 2000).

Ostvarivanje autonomije jedan je od glavnih zahtjeva pokreta autohtonih naroda te je postao središnji i najvažniji dio projekta stvaranja plurinacionalnih i multietničkih država. To je istodobno

i zahtjev koji je najteže ostvariv s obzirom da je teritorij konstitutivan element države te se države trude održati ga u potpunosti pod svojom kontrolom. Panama je još 1920-ih godina određene regije stavila pod upravu autohtonih naroda te ih je u nekoliko navrata i proširila. U Nikaragvi postoje dvije autonomne regije koje su smještene na obali Karipskog mora te su plod petogodišnjeg sukoba između Sandinista te autohtonog naroda Miskito koji su bili podržani od strane Sjedinjenih Američkih Država. Autohtoni narodi smatraju da nije dovoljno da država uvede reforme decentralizacije već da oni teritoriji na kojima su oni nastanjeni budu regulirani od strane njihovih autoriteta te njihovog običajnog prava. Najviše uspjeha su imali na području Amazone gdje postoje nekoliko slučajeva u kojima im je država omogućila neki oblik teritorijalne autonomije. Dakle, pokreti autohtonih naroda žele da država prizna njihovu političku i sudsku nadležnost na određenom području. Smatraju da im njihov identitet, koji je povijesno stariji od formiranja bilo koje latinskoameričke države, omogućuje taj poseban tretman. Unatoč tome što su demokratske promjene u mnogim državama omogućile decentralizaciju, za sada nije izgledno da će autohtoni narodi u drugim latinskoameričkim državama ostvariti pravo na autonomnu regiju kao što je slučaj u Panami i Nikaragvi. Vjerojatnije je da će se njihovi zahtjevi za samoupravom ostvariti samo na lokalnoj razini, kao što je to slučaj u Amazoni (Van Cott, 2000).

4.2. Međunarodno prepoznavanje prava autohtonih naroda

Osim zahtjeva za ustavnim promjenama, autohtoni narodi su lobirali i da latinskoameričke države ratificiraju Konvenciju 169 Međunarodne organizacije rada (ILO 169) koja se odnosi na pripadnike autohtonih naroda i plemena. „Taj dokument opisuje prava autohtonih naroda te obveze koje multietničke države imaju prema njima. U najmanju ruku poziva države da prepoznaju etničku heterogenost ondje gdje su naglašavale mestizo homogenost“ (Yashar, 1999: 90). U tom se dokumentu među ostalim navode njihova prava s obzirom na zemljišta, prirodne resurse, poljoprivredne programe, socijalno osiguranje, zapošljavanje, zdravstveno osiguranje, jezik i obrazovanje. Do danas su tu konvenciju ratificirale 23 države – među kojima gotovo sve latinskoameričke izuzev Urugvaja, Kube, Paname, Dominikanske Republike, Haitija i El Salvadora. Prva latinskoamerička država koja je to napravila bio je Meksiko 1990., a posljednja Nikaragva 2010. godine. Mnogi smatraju da je upravo ratifikacija te konvencije najviše doprinijela odbacivanju dotadašnjeg shvaćanja države kao etnički homogenog entiteta čiji je glavni alat bila asimilacija (Yashar, 1999).

Veliki uspjeh u međunarodnom prepoznavanju prava autohtonih naroda predstavlja i prihvaćanje UN-ove Deklaracije o pravima autohtonih naroda iz 2007. godine. Deklaracija je prihvaćena sa 144 glasova za, četiri protiv te 11 suzdržanih, među kojima je bila i Kolumbija. Četiri države koje su prvotno bile protiv – Kanada, Novi Zeland, Sjedinjene Američke Države i Australija – u međuvremenu su ju prihvatile. Deklaracija, koja je plod desetogodišnjih rasprava, naglašava prava autohtonih naroda da žive dostojanstveno, da sačuvaju i osnažuju vlastite institucije, kulture i tradicije te da se nastave razvijati u skladu sa svojim željama i potrebama. Od konkretnih prava ističu se individualna, ali i kolektivna prava te zdravstvena, obrazovna, radnička i jezična prava, među ostalim. Od sveukupno 46 članaka, njih 15 se bavi sudjelovanjem autohtonog stanovništva u političkim procesima donošenja odluka. Iako ona kao ni jedna druga UN-ova deklaracija nije pravno obvezujuća, njome se učinio još jedan korak više u odnosu na ILO konvenciju broj 169. Osim što sadrži novije poglede na probleme autohtonog stanovništva, nju je i prihvatio osjetno veći broj država (un.org, 2020).

Gore navedene reforme predstavljaju prije svega simboličku pobjedu za autohtone narode koji su tako razbili mit o nacionalnom jedinstvu. Osim toga, dovele su i do rasprava o tome kako se treba odnositi prema raznolikoj etničkoj populaciji, uključujući ideje o etničkim strankama i federalizmu. „Taj zahtjev za multikulturalnim prepoznavanjem bio je prvi korak ka tvrdnji da se njihove kulture ne mogu svesti na individualne identitete i prava, kao što se to podrazumijeva u neoliberalizmu, već da se one sastoje od kolektivnih skupova identiteta, organizacija i prava“ (Yashar, 1999: 91). Dakle pokreti autohtonih naroda nisu htjeli dopustiti da država njihov zahtjev za jednakošću svede na liberalnu ideju prema kojoj su svi ljudi jednaki. Drugim riječima, osim zahtjeva da im se osiguraju individualna civilna i građanska prava, jednako im je bilo važno da se zajednice autohtonih naroda priznaju kao političke jedinice. S obzirom na sve gore navedeno, Yashar (1999) zaključuje da pokreti autohtonih naroda predstavljaju izazov za postliberalizam. Svojim zahtjevima za priznavanjem ne samo individualnih, već i kolektivnih prava te onim za teritorijalnu autonomiju zasigurno redefinišu demokratske institucije i prakse.

Organizacije autohtonih naroda bile su žrtve represije u cijeloj Latinskoj Americi. Dolaskom demokratskih promjena njihov se položaj poboljšao te su počeli dobivati javni prostor. Razne nevladine organizacije, kako domaće tako i one internacionalne, počele su pokazivati interes za položaj autohtonog stanovništva posebno baveći se njihovim ljudska pravima i zaštitom njihovog

prirodnog staništa. Na temelju te podrške dobili su određena financijska sredstva. Neoliberalne reforme uvedene 1980-ih godina navele su autohtone narode na ujedinjavanje kako bi preživjeli nepovoljnu ekonomsku situaciju. Njihov naglasak na protivljenju neoliberalnim reformama privukao je velik broj pobornika izvan same zajednice autohtonog stanovništva.

5. ETNIČKE POLITIČKE STRANKE

5.1. Uvjeti koji su doveli do pojave etničkih stranaka u Latinskoj Americi

Za razliku od društvenih pokreta i organizacija autohtonih naroda koje postoje već duže vrijeme, njihove relevantne političke stranke pojavile su se tek 1990-ih godina. „Etnička stranka se može definirati kao organizacija ovlaštena za sudjelovanje na izborima čija se većina vođa i članova identificiraju kao pripadnici ne dominante etničke grupe i čiji izborni program također uključuje zahtjeve etničke i kulturne prirode“ (Van Cott, 2003:3). Do tada ih gotovo da i nije bilo, a one koje su se formirale bile su politički nevidljive. Unatoč velikoj etničkoj raznolikosti regije, takve vrste stranaka u Latinskoj Americi nisu bile popularne, zbog čega je pojava i uspješnost takvih političkih stranaka posebno zanimljiva. S tom tvrdnjom se slaže i Van Cott (2003) koja istražuje zašto su pokreti autohtonih naroda formirali izbornu relevantne političke stranke u Latinskoj Americi baš u tom periodu. Ona zaključuje da su najuspješnije stranke bile one koje su zapravo bile društveni pokreti koji su sudjelovali na izborima, ili one koje su zadržale čvrstu vezu s njihovim matičnim društvenim pokretom. Dakle, čini se da su političke stranke autohtonih naroda nastale isključivo zbog formalnosti te kako bi se legalno mogle uključiti u izbornu utrku, kao što su i njihovi razni lideri i potvrdili. To i ne čudi, s obzirom na to da znamo da su u demokracijama upravo političke stranke glavna poveznica između države i društva.

Kao što sam već naveo ranije, ulazak u posljednje desetljeće 20. stoljeća bilo je politički vrlo burno i puno promjena koje su među ostalim doživjeli i politički sustavi u Latinskoj Americi. Pad Berlinskog zida odnosno raspad SSSR-a 1990. godine oslabio je poziciju lijevih stranaka čime je klasni identitet pao u drugi plan. Upravo tada, u vrijeme kada klasni rascjepi gube na važnosti, oni etnički postaju politički značajni. Osim toga, u to vrijeme došlo je do erozije postojećih političkih stranaka zbog političkih, tehnoloških i društvenih promjena, što su iskoristile nove, do tada nepoznate političke stranke. Tako možemo kao tri uvjeta koji stvaraju priliku etničkim strankama u Latinskoj Americi navesti razočarenje politikom, fragmentaciju političkog sustava te slabljenje onih stranaka koje se nalaze na lijevom političkom spektru (Van Cott, 2003).

Razočarenje politikom se najviše očituje kroz smanjeni broj glasova za dominantne stranke. Sukladno tome, što je manje glasova za dominantne stranke, to je više prilika za one stranke koje inače nemaju gotovo nikakve šanse za izborni uspjeh. Tako zapravo dolazi i do fragmentacije političkog sustava jer više ne postoje jedna ili dvije dominantne stranke koje će bez velikih napora osigurati stabilnu većinu u parlamentu, već nerijetko dolazi do nestabilnih vlada i mogućih kriza. Dakle, fragmentacija je i posljedica samog razočaranja u dominantne političke stranke. Slabljenje ljevice je zapravo bio jedan od najvažnijih uvjeta formiranja etničkih političkih stranaka u Latinskoj Americi. S obzirom na to da su pripadnici autohtonog stanovništva u pravilu siromašniji od ostatka populacije, lijeve stranke koje su oduvijek bile okrenute nižoj klasi bile su njihova prva glasačka opcija. Osim toga, stranke ljevice su im također kroz povijest pomagale u njihovoj borbi radnička prava. Međutim, kao što sam već napomenuo i ranije, njihova poveznica započinje i završava na ekonomskim pravima. Štoviše, marksisti su smatrali da su zahtjevi za kulturnim identitetom kontrarevolucionarni. Unatoč tome, povezanost sa strankama i pokretima ljevice imala je duboki organizacijski i ideološki utjecaj na suvremene vođe autohtonih pokreta: „To iskustvo je bilo fundamentalno u pokretanju velikog dijela suvremenog pokreta indijanista/autonomista. Političke biografije velikog broja njihovih vođa starijih od 40 godina ističu korijene njihove obuke u radničkim pokretima te komunističkim/socijalističkim strankama, pa čak i u određenim gerilskim pokretima u Gvatemali, Čileu i Nikaragvi“ (Van Cott, 2005: 63). Isto tako je općepoznato da je ljevica više otvorena marginaliziranim grupama nego što su to centar i desnica. S obzirom na to da pokreti autohtonih naroda u Latinskoj Americi zahtijevaju redistribuciju, protive se neoliberalnom ekonomskom modulu te promoviraju novi set vrijednosti povezan s vizijom multikulturalnom državom, možemo reći da je taj dio njihove agende povezan s „novom ljevicom“. U takvoj situaciji mogući su savezi između neautohtonih i autohtonih aktera – po prvi puta tako da autohtoni narodi vode glavnu riječ. Uzevši sve gore navedeno u obzir, iznenadni pad lijevih stranaka, do kakvog je došlo 1990-ih, omogućuje rast popularnosti etničkih stranaka.

5.2. Problem institucionalnih barijera

U prethodnim odlomcima navedeni su uvjeti koji omogućuju da političke stranke koje su nastale na etničkom rascjepu, a stranke proizašle iz pokreta autohtonih naroda to zasigurno jesu, steknu popularnost i postanu politički relevantne. Međutim, ništa od toga neće mnogo značiti uz postojanje institucionalnih barijera. Van Cott (2005) smatra da postoji pet uvjeta unutar političkih institucija kojima se omogućuje formiranje i uspješnost etničkim strankama. Za ostvarivanje tih uvjeta

neminovno je da države provedu institucionalne reforme. Potrebno je decentralizirati državu, olakšati pristup za registraciju i sudjelovanje na izborima za političke stranke, zajamčiti zastupnička mjesta za etničke manjine te imati proporcionalni stranački sustav i relativno niski izborni prag.

Decentralizirani politički sustavi pružaju mogućnost etničkim strankama da se lakše formiraju te da budu izborno uspješnije. U decentraliziranom sustavu one mogu voditi lokalnu/regionalnu kampanju koja zahtjeva manja financijska sredstva od one državne. „Nove stranke vjerojatno će biti uspješnije u onim zemljama koje su decentralizirane jer će tako imati priliku razvijati se na razini na kojoj su troškovi prijevoza, oglašavanja i formiranja stranaka manji te je potrebna manja organizacija provođenja kampanje, a manje je i potpisa potrebno kako bi se pojavile na glasačkom listiću“ (Van Cott, 2005: 25). Osim toga, etničke manjine su najčešće koncentrirane na određenom geografskom području čime im se olakšava uspjeh na lokalnim izborima. Njihovo grupiranje na jednom geografskom području može se objasniti činjenicom da je potreban određen broj pripadnika te manjine kako bi se osiguralo preživljavanje kulturne zajednice, a tako se i osiguravaju od neprijateljstva i diskriminacije većine koja ih okružuje.

Uzevši u obzir oskudna financijska sredstva autohtonih naroda u Latinskoj Americi, zakoni koji zahtijevaju visoku financijsku i logističku moć za registraciju političkih stranaka onemogućuju njihovo formiranje. S druge strane, niski zahtjevi mogu potaknuti nastanak novih stranaka. Ti zahtjevi su najviši u Andskim državama koje imaju veliku stranačku fragmentaciju (Bolivija, Peru i Ekvador). Nerijetko se izriču i visoke kazne ako stranka ne uspije sakupiti određeni minimalni broj glasova, čime se također obeshrabruje njihovo formiranje.

Zajamčena mjesta u parlamentu za pripadnike etničkih manjina je sljedeći uvjet kojim se potiče sudjelovanje etničkim strankama. Na taj im se način osigurava ulazak u politički proces čime dobivaju na popularnosti te se olakšava vođenje kampanje. Povećava se cjelokupni interes i entuzijazam marginaliziranih grupa koje često ne pokazuju zanimanje za politikom. Druga opcija je postavljanje kvota sličnih onima za žene, međutim na taj se način obeshrabruje nastanak etničkih stranaka jer će kandidati pripadnici autohtonih naroda najčešće biti na listama poznatih postojećih stranaka. S obzirom na to da glasači imaju tendenciju glasati za već poznate opcije koje imaju veće šanse za pobjedu, etničke stranke će u tom slučaju teško dobiti velik broj glasova.

Smatra se da su proporcionalni izborni sustavi bolji za uspjeh etničkih stranaka od onih većinskih. Većinski izborni sustavi imaju tendenciju stvaranja dvostranačkih sustava što u pravilu ne odgovara strankama autohtonih naroda. S druge strane, proporcionalni izborni sustav smanjuje prepreke za ulazak u političku utrku te dajući glasačima više izbora omogućuje proporcionalni rezultat izbora. On je posebno važan za manjine jer ostali izborni sustavi smanjuju mogućnost predstavljanja manjina ili ih čak onemogućuju u tome. Ipak treba naglasiti da su jednomandatni izborni okruzi koji se najčešće koriste u većinskom sustavu pogodniji za one manjine koje su izrazito koncentrirane na jednom geografskom području. To zapravo nije od presudne važnosti pogotovo jer je moguće krojenje izbornih okruga kojim se onemogućuje pobjeda kandidata autohtonih naroda.

Posljednji uvjet koji je pogodan za uspjeh etničkih stranaka je nizak izborni prag. U tom je slučaju broj glasova potrebnih za osvajanje zastupničkog mjesta malen te se tako potiču nove stranke. Što je izborni prag manji, to su veće šanse da manje stranke osvoje zastupničko mjesto i shodno tome sudjeluju u samoj vlasti, a time će osvojiti i resurse za buduće izbore. Međutim, u zemljama s velikim postotkom autohtonog stanovništva poput Ekvadora i Bolivije postoje relativno visoki izborni pragovi kojima se sprječava njihov utjecaj (Van Cott, 2005).

6. BOLIVIJA

Prema popisu stanovništva iz 2012. godine, 41% bolivijskog stanovništva starijeg od 15 godina činili su pripadnici autohtonih naroda, a projekcije iz 2017. godine govore da bi taj broj već mogao biti i na 48%. U Boliviji postoji jasna geografska podjela na planinski, zapadni dio države kojim dominiraju Ande te nizinski, istočni dio koji se veže uz amazonsku prašumu. Autohtoni narodi svojom rasprostranjenošću prate tu podjelu pa tako u planinskom dijelu države žive pripadnici naroda Aymara (40%) i Quechua (49%) (koji skupa čine gotovo 90% populacije autohtonih naroda u Boliviji), dok su u nizinskom smješteni Chiquitano (3.6%), Guaraní (2.5%) te Mojeño narodi (1.4%), a preko 20 različitih manjih naroda zajedno čine preostalih 2.4%. Teritorij koji je u skupnom vlasništvu autohtonih naroda (*Tierras Comunitarias de Origen-TCO*) sadrži 23 milijuna hektara odnosno 21% sveukupne površine države. Bolivija je ratificirala najvažnije međunarodne sporazume i dokumente o pravima autohtonih naroda, među kojima su i ILO konvencija 169 te

UN-ova Deklaracija o pravima autohtonih naroda iz 2007. godine, a ustavom iz 2009. potvrđen je status plurinacionalne države (The Indigenous World, 2020).

Kada govorimo o autohtonim narodima, njihovim pokretima i političkim strankama u Latinskoj Americi, Bolivija uvijek biva najzanimljiviji primjer. Osim što autohtono stanovništvo Bolivije sa svojih 48% od sveukupne populacije čini najveći postotak koji čine autohtoni narodi u nekoj državi koja ima više od 300.000 stanovnika (Grenland i Francuska Polinezija imaju veći udio, međutim broj stanovnika potonje je gotovo 40 puta manji od onog Bolivije), važan faktor autohtonog stanovništva je i njihov sada već bivši predsjednik Evo Morales. On je bio prvi bolivijski predsjednik pripadnik nekog od autohtonih naroda, konkretno Aymara. Van Cott (2005) navodi kako su Quechua i Aymara narodi bili su organizirani u *campesino*² organizacije još od 1950-ih godina. Danas pak većina njih živi u urbanim područjima velikih gradova La Paza, El Alta i Cochabambe. Unatoč velikoj brojnosti, autohtoni narodi u Boliviji nisu bili značajan politički faktor sve do samog kraja 20. stoljeća. Razloga ima više, no glavni je njihova podijeljenost. Osim što postoji velika razlika u ekonomskoj i društvenoj organizaciji između onih naroda koji žive u nizinskim područjima i onih koji žive u planinama, kao što je to slučaj i u drugim državama andske regije, u Boliviji postoji također razlika između najbrojnijih Quechua i Aymara naroda. Osim što govore različitim jezicima, Aymara su oduvijek predvodili *campesino* pokrete uz naglasak na Aymara etnonacionalizam, dok su Quechua, iako brojniji, bili slabije organizirani i manje politički aktivni. Zbog tih razlika njihovo je djelovanje rijetko kada bilo zajedničko.

6.1. Povijest pokreta autohtonih naroda u Boliviji

Van Cott (2005) tvrdi da je pobuna protiv novih poreznih reformi 1968. godine dovela je do stvaranja prvih samostalnih *campesino* organizacija te radikalnih političkih pokreta. Najpoznatiji bio je Katarista pokret koji je osnovan od strane Aymara u okolini La Paza, a ime dijele s pripadnikom Aymara naroda Tupakom Katarijem koji je u 18. stoljeću pogubljen od strane Španjolaca zato što je bio vođa pobune protiv kolonijalne vlasti. Velik broj organizacija koje nose njegovo ime mogu se podijeliti na dvije frakcije s različitim ideologijama – Indijanizam i Katarizam. Indijanizam je radikalniji u svojim stavovima te zagovara vraćanje većine bolivijskog teritorija u ruke autoriteta autohtonih naroda, kao i protjerivanje Europljana iz tih područja. Njihova antibjelačka i antizapadna politika ne prihvaća nikakav oblik suradnje s neautohtonim

² *Campesino* je pojam koji označava u to vrijeme tipičnog pripadnika autohtonih naroda koji živi u ruralnim dijelovima i bavi se poljoprivredom.

stanovništvom. Katarizam, s druge strane, podržava multietnički oblik bolivijskog društva koje bi uz pomoć reformi mogao biti prihvatljiv za sve njegove pripadnike. Prihvaćaju suradnju s neautohtonim pokretima kao i s ljevičarski grupama. Njihova politika koja se više temelji na klasnim, a ne etničkim razlikama omogućila im je veće simpatije i bolji pristup političkim i financijskim resursima nego Indijanistima.

Krajem 1970-ih i početkom 1980-ih bilo je pokušaja osnivanja nekoliko organizacija kojima je cilj bio promicanje kvalitete života autohtonih naroda, no te organizacije nisu bile uspješne. Osim što su i dalje postojali etnički i ideološki raskoli koji su onemogućivali potpuno ujedinjenje, u to vrijeme snažna ljevica se također pobrinula da glasovi autohtonog stanovništva ostanu njihovi. Nerijetko su manipulirali vođama tih organizacija i obećavali im ispunjenje njihovih zahtjeva, a na kraju bi se to svelo samo na ekonomsku pomoć. U tom periodu osnovana je najvažnija i danas najveća organizacija autohtonih naroda – *Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia* (CSUTCB). Iako je prvotno bila zajednica samo Aymara i Quechua, kasnije je u svoje djelovanje uključila i nizinske autohtone narode. Autohtoni narodi smješteni u nizinama istočne Bolivije 1982. godine osnovali su Konfederaciju autohtonih naroda istočne Bolivije (CIDOB – *Confederacion de los Pueblos Indigenas del Oriente Boliviano*) koja je i danas glavna organizacija autohtonih naroda s tog područja. Tih godina ranije navedene institucionalne barijere nisu bile povoljne za uspjeh etničkih političkih stranaka zbog čega ih gotovo i nije ni bilo.

Sredinom 1990-ih došlo je do institucionalnih reformi, a i sama politička situacija je bila bolja tako da su u to vrijeme nastale i prve politički relevantne stranke. Na sastanku u Santa Cruzu 1995. godine po prvi puta su se sastale najvažnije organizacije autohtonih naroda te su donijele odluku o osnivanju političke stranke smatrajući da će tako moći više utjecati na politiku. *Asamblea por la Soberania de los Pueblos* (ASP) bila je prva politička stranka koja je proizašla iz pokreta autohtonih naroda. Međutim, zbog nemogućnosti registracije stranke na izborima 1997. i 1999. godine sudjelovali su u sklopu postojećih lijevih stranaka. Na parlamentarnim izborima 1999. godine pojavila se i nova stranka osnovana od strane Eve Moralesa koji je bio izbačen iz ASP-a. Imena *Movimiento al Socialismo–Instrumento Político por la Soberanía de los Pueblos* (MAS-IPSP), te su godine osvojili iznenađujućih 3.3% glasova. Ako uzmemo u obzir ranije objašnjene uvjete koji su tada postojali, možemo zaključiti da je njihov uspjeh samo bio samo pitanje vremena. Da rezultati s tih izbora nisu bili slučajni pokazalo se već na sljedećim izborima 2002. godine kada

MAS-IPSP osvaja gotovo 21% glasova, samo 1.5% manje od pobjedničke stranke *Movimiento Nacional Revolucionario* (MNR). Moralesovom uspjehu zasigurno je pridonijela njegova antiamerička retorika koju je u to vrijeme prihvatila većina Bolivijaca. Naime, u to vrijeme SAD je u sklopu svog rata protiv droge zatražio uništavanje polja na kojima se sadila biljka koka, koja tradicionalno bila dio kultura svih naroda koji su živjeli na području Anda. Pripadnici autohtonih naroda oduvijek su žvakali njeno lišće ili pili čaj kako bi se lakše nosili s razrijeđenim zrakom na visokim nadmorskim visinama. Međutim, u novije doba uzgoj te biljke koristi se i u ilegalne svrhe. Proizvođači koke, mahom pripadnici autohtonih naroda za nju kažu: „Koka je dio naše filozofije i kulture, za nas je ona srž našeg identiteta... i kada oni kažu da se moraju riješiti koke, to je kao da kažu da se moraju riješiti Aymara i Quechua“ (Van Cott, 2005:58 prema Rivero Pinto, 2003:13).

6.2. Evo Morales

Evo Morales sa svojom strankom MAS-IPSP osvojio je predsjedničke izbore 2005. godine. Bili su to prvi demokratski izbori na kojima je jedna opcija osvojila preko 50% glasova još od 1978. Novi ustav koji je donesen 2009. godine bio je kontroverzan. Morales (2011) navodi da su se njime poboljšali status i prava autohtonog stanovništva, među kojima su: donošenje fiksnih kvota za njihove pripadnike u parlamentu, pravo na autonomiju i samoupravu unutar njihovih područja, ekskluzivan pristup njihovim prirodnim resursima te prepoznavanje njihovog običajnog prava. Međutim, njime se također ograničilo predsjednika na maksimalno dva uzastopna mandata. Sljedeće izbore 2009. godine osvojio je s još većom prednošću, a isto tako i one 2014. godine. Mogućnost obnašanja tog trećeg mandata, što je protivno ustavu, objasnio je činjenicom da se mandati počinju brojati novog ustava 2009. godine. Morales je u to vrijeme bio poprilično moćan. Imao je veliku podršku naroda te se mogao pohvaliti dobrim ekonomskim i socijalnim rezultatima. Primjerice, za vrijeme njegovih mandata siromaštvo se u Boliviji smanjilo gotovo za pola te je BDP utrostručen. Evo je smatran istinskim borcem za prava autohtonih naroda, ali bolivijskog stanovništva općenito koje je do tada bilo iskorištavano od strane političara kojima su upravljali SAD i Zapad. Ustavom iz 2009. godine prihvaćeno je da zastava koja simbolizira autohtone narode Andske regije, Wiphala, postane dvojna zastava Bolivije uz ranije službenu trobojnicu. Sat koji se nalazi na zgradi legislativne vlasti u La Pazu nazvao je „Južni sat“, a karakterizira ga obrnuti raspored brojeva i smjer kretanja kazaljki. Time je htio naglasiti njihovu posebnost i otpor zapadnom kapitalizmu.

Međutim, nisu svi bili zadovoljni njegovim načinom upravljanja državom. Nedugo nakon prihvaćanja novog Ustava došlo je do pobune bolivijskih istočnih regija koje su poznate po bogatstvu prirodnim plinom. Te regije, na čelu s najvećom bolivijskom regijom Santa Cruz, zahtijevale su veću autonomiju zbog toga su smatrali nepravедnim da većina zarade od prodaje prirodnih resursa odlazi u La Paz. Morales je uspješno stao na kraj tim pobunama optuživši njihove vođe da su htjeli izvršiti vojni puč. Zanimljivo, jedan od vođa pobune bio je Branko Marinković, bolivijski poduzetnik hrvatskih korijena. Nezadovoljstvo njegovim „beskonačnim“ predsjedanjem povećalo se nakon što je objavio da će se kandidirati i na izborima 2019. godine unatoč tome što je stanovništvo odbilo referendum koji bi mu omogućio probijanje ograničenja od maksimalno dva uzastopna mandata. Konačni kraj njegove vladavine postao je jasan nakon što je otkrivena manipulacija glasovima na tim izborima te je on desetog studenog 2019. godine dao ostavku i pobjegao u Meksiko gdje je zatražio politički azil.

Bolivija i danas ostaje najzanimljivija država kada se govori o uspjehu autohtonih naroda i njihovih pokreta. Iako je nedvojbeno da je bolivijsko autohtono stanovništvo u posljednjih 15-ak godina imalo povoljniji status od svojih latinskoameričkih kolega, ostaje dojam da su mogli i trebali postići još više. Za razliku od određenih faktora kroz povijest na koje nisu mogli utjecati, poput političke situacije i institucionalnih barijera, njihova razjedinjenost se mogla izbjeći. Koliko god se Aymare i Quechue razlikovali u stilu životu, jeziku i kulturi, vjerujem da je za njihov zajednički boljitak to u konačnici nevažno. Postavlja se pitanje kako će njihova budućnost izgledati poslije Moralesa. Hoće li se pojaviti novi karizmatični vođa iz redova autohtonih naroda koji će u konačnici uspjeti odoljeti moći i neće graditi luksuzne predsjedničke palače u kojima je kupaonica veća od cijelog stana prosječnog pripadnika autohtonih naroda? Hoće li stranke desnog centra nastaviti politiku promicanja jedinstvenosti i posebnosti autohtonih naroda? Smatram da je u svakom slučaju Moralesov odlazak događaj koji će biti pozitivan za Boliviju te vjerujem da se položaj autohtonih naroda u budućnosti može samo poboljšati. Hoće li to stvarno biti tako saznat ćemo nakon novih izbora koji će se održati 6. rujna 2020. godine.

7. EKVADOR

Broj stanovnika pripadnika autohtonih naroda u Ekvadoru nije lako odrediti. Službena državna statistika govori o broju od njih milijun, odnosno oko 7% sveukupne populacije. Međutim,

nerijetko se iznosi daleko veći postotak, 24%, kao što je to slučaj u knjizi Roberte Rice (2012). Vjerujem da u stvarnosti postoji više od milijun pripadnika autohtonih naroda u Ekvadoru, međutim velik broj njih se smatra kao pripadnicima mestičke, miješane rase. U prilog tome govori i činjenica da se takvima smatra preko 70% stanovništva. U Ekvadoru postoji 14 različitih autohtonih naroda – njih 10, koji zajedno čine gotovo 25%, žive isključivo u Amazoni. Najbrojniji je narod Quichua koji većinom žive na području Anda te imaju sličnosti s Quechuama koji žive u Boliviji i Peruu. Narod Quichua je također migrirao na područje Amazone te su uz narod imena Shuar najbrojniji na tom području. Ostali autohtoni narodi Amazone su poprilično mali i najviše njih broji tek nekoliko stotina pripadnika. Ekvador potpisnik UN-ove Deklaracije o pravima autohtonih naroda te je također ustavom iz 1998. godine potvrdio plurinacionalan karakter društva (The Indigenous World, 2020).

Ako je najzanimljiviji element pokreta autohtonih naroda u Boliviji njihova brojnost, kod njihovih ekvadorskih kolega to je zasigurno njihovo zajedništvo i organiziranost: „Pokret autohtonih naroda u Ekvadoru nekad je bio smatran jednim od najsnažnijih društvenih pokreta u cijeloj Latinskoj Americi... za razliku od država s velikom populacijom autohtonog stanovništva, poput Bolivije, pokret autohtonih naroda u Ekvadoru uspio je, barem do nedavno, izbjeći međuetničke sukobe i ujediniti različite interese obalnih, planinskih i amazonskih regija“ (Rice, 2012: 52). Kao i kod većine država andske regije, autohtoni narodi u Ekvadoru se mogu podijeliti na one koji žive u nizinama i one koji žive u planinskim područjima. Za Ekvador je specifično osnivanje nacionalne organizacije autohtonih naroda 1986. godine - *Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador* (CONAIE). Upravo je ta organizacija bila u središtu ekvadorske politike 1990-ih godina kada je organizirala nekoliko velikih prosvjeda koji su doveli do određenih promjena.

7.1. Povijest pokreta autohtonih naroda u Ekvadoru

Povezivanje pokreta autohtonih naroda s ljevičarskim organizacijama sredinom 20. stoljeća nije zaobišlo ni Ekvador. Ono što je bilo posebno u slučaju Ekvadora je bila uključenost Katoličke crkve, a u manjoj mjeri i Evangeličke, u osnivanje lokalnih organizacija autohtonih naroda. Crkva je pridobila naklonost autohtonih naroda jer je za razliku od ljevice naglašavala kulturni, a ne klasni identitet. U Amazoni su također prve lokalne organizacije bile osnovane uz podršku Crkve koja je promovirala mogućnost dvojezičnog obrazovanja. Ipak, s obzirom na to da nisu imali vlastitu političku opciju autohtoni narodi su se najčešće vezali uz lijeve političke stranke. S vremenom su shvatili da je suradnja s tim strankama nezadovoljavajuća. Donna Lee Van Cott (2005) navodi

četiri razloga koji su doveli do toga: (1) pripadnici autohtonih naroda bili su u podređenom položaju prema mestičkom vodstvu stranke i nisu mogli sudjelovati u donošenju odluka; (2) na njih je vršen pritisak da budu lojalni političkoj stranci, a ne organizaciji ili pokretu iz kojeg dolaze; (3) osjećali su se prevareno od strane političkih stranaka koje su im obećavale mnogo, ali su ih zaboravile poslije izbora; i (4) bilo je slučajeva u kojima su njihovi pripadnici bili korumpirani od strane političkih stranaka.

Tri organizacije autohtonih naroda koje su nastale po geografskom ključu – organizacija naroda koji žive na području Anda (ECUARUNARI), njihovi amazonski kolege (CONFENAIE) te oni koji žive uz obalu (COICE) osnovali su nacionalno koordinirajuće tijelo imena *Consejo Nacional de Coordinación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador* (CONACNIE) 1979. godine. Sedam godina kasnije ta organizacija je reorganizirana i preimenovana te od tada koristi kraticu CONAIE. Osim što su imali podršku većine pripadnika autohtonih naroda, „pokret je osvojio široku potporu javnosti tako što je tražio rješenja nacionalnih problema, a ne samo odgovore na brige autohtonih naroda“ (Rice, 2012: 54). Postali su poznati po nizu prosvjeda i ustanaka koje su organizirali 1990-ih godina. Sve je započelo ustankom autohtonih naroda (*Levantamiento indígena*) 1990. godine kada su zauzeli katedralu u gradu Quito te tražili da se ispune njihovi zahtjevi o zemljištima. Prosvjedi su se nastavili kroz cijelo desetljeće, a njihov najčešći povod su bili pokušaji vladajućih da provedu neoliberalne reforme. CONAIE je u tome bio iznenađujuće uspješan pa je tako nakon prosvjeda 1997. smijenjen tadašnji predsjednik Abdalá Bucaram, a tri godine kasnije nakon velikih prosvjeda s mjesta predsjednika bio je zbačen Jamil Mahuad. Osim toga, svojim djelovanjem su izravno utjecali na prihvaćanje novog ustava 1998. godine “koji je u to vrijeme bio najnapredniji u zapadnoj hemisferi s obzirom na prava autohtonih naroda“ (Van Cott, 2005: 126).

Kao i u Boliviji, organizacije autohtonih naroda u Ekvadoru su zaključile da je potrebno osnovati etničku političku stranku koja bi se formalnim putem mogla zalagati za njihova prava. *Movimiento de Unidad Plurinacional Pachakutik – Nuevo País* (MUPP-NP) osnovan je 1996. godine te je najviše uspjeha imao u prvim godinama godina svog postojanja. Tek nekoliko mjeseci nakon osnivanja već su sudjelovali na predsjedničkim izborima te je njihov kandidat osvojio više od 20% glasova. To nije bilo dovoljno za drugi krug, ali se činilo da imaju veliki izborni potencijal. Nekoliko godina kasnije pokazalo se da to nije slučaj. Stranka nije uspjela samostalno ponoviti takav uspjeh te su počeli tražiti koalicijske partnere. S obzirom na to da je temeljni razlog samog

osnivanja etničke stranke autohtonih naroda bio taj da ne moraju ovisiti o drugim akterima, nije iznenađujuće da je njihova matična organizacija, CONAIE, pokazala nezadovoljstvo. Na predsjedničkim izborima 2002. godine MUPP-NP je podržao Lucia Gutierrez, kandidata jedne druge populističke stranke koji je iznenađujuće ostvario pobjedu. Pokazalo se da je ta koalicija bila dvosjekli mač za MUPP-NP. Iako je ih je ta pobjeda vratila iz mrtvih te ponovo učinila relevantnom strankom, već nakon nekoliko mjeseci pokazalo se da to nije bila dobra odluka. Unatoč tome što su pripadnici MUPP-NP bili postavljeni za ministre nekoliko važnih područja, poput vanjskih poslova i poljoprivrede, njihovi ekonomski zahtjevi nisu bili ispunjeni te je ta koalicija ubrzo bila raskinuta (Van Cott, 2005).

Činjenica da nikada nije postajala jasna hijerarhija u odnosima između društvenog pokreta CONAIE i njihovog političkog krila MUPP-NP dovela je do sve većih sukoba. Iako su bili izravno uključeni u stvaranje stranke, CONAIE nije imao nikakav autoritet prema MUPP-NP. Proučavajući povijest njihovog odnosa možemo vidjeti s kojim se problemima najčešće susreću društveni pokreti kada se odluče na formalni ulazak u političku arenu. „Kratko iskustvo koje je stranka Pachakutik imala kao dio vladajuće koalicije pokazalo je poteškoće prelaska s društvenog pokreta, koji ima specifičan identitet i program, ka nacionalnoj političkoj instituciji koja mora pregovarati s protivnicima i tražiti nacionalni konsenzus“ (Van Cott, 2005: 139). Vođe pokreta optužili su zastupnike stranke da se ponašaju poput tradicionalnih političara, da su prihvatili korumpirani sustav i da su na dobivanje političke funkcije gledali kao na konačno ostvarenje cilja, a ne kao na sredstvo za implementiranje zahtjeva autohtonih naroda. Posebno je problematično bilo koaliranje sa strankama koje nemaju problema s neoliberalizmom, a CONAIE je bio društveni pokret koji se od samog osnivanja borio upravo protiv uvođenja neoliberalnih reformi. Za vrijeme prosvjeda 2000. godine CONAIE je tražio ostavku svih zastupnika – među ostalima i zastupnika iz stranke Pachakutik. Njihove svađe dovele su do pada popularnosti i jednih i drugih. Danas stranka Pachakutik nije ni približno snažna kao prije, a CONAIE je također oslabio u odnosu na razdoblje ulaska u novi milenij. U konačnici je jedinstvo koje su ekvadorski autohtoni narodi pokazivali unutar pokreta bilo urušeno osnivanjem stranke.

8. OSTALI POKRETI AUTOHTONIH NARODA U LATINSKOJ AMERICI

8.1. Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN) – Meksiko

Prije navedeni slučajevi iz Bolivije i Ekvadora su najpoznatiji i samim time i najistraživaniji. Osim njih postoje i drugi pokreti koji su ostvarili određene uspjehe u svojim državama. Meksiko je država u kojoj živi najveći broj pripadnika autohtonih naroda u Latinskoj Americi – njih gotovo 28 milijuna čine 21% meksičkog stanovništva. Zanimljivo je da se pretkolumbovska populacija Meksika procjenjuje na 25 milijuna, odnosno da je trebalo 500 godina da se njihov broj vrati na onaj koji je bio prije dolazaka Europljana. Najviše njih danas živi u državama Oaxaca i Yucatán gdje čine većinu. Brojka od čak 68 različitih jezika autohtonih naroda koji se govore na njihovom teritoriju je također rekordna. Najveći problem s kojima se susreću njihovi pripadnici je siromaštvo. Gotovo 72% njih živi u uvjetima siromaštva, a njih 28% u uvjetima ekstremnog siromaštva (The Indigenous World, 2020).

Status pripadnika autohtonih naroda počeo se poboljšavati 1990-ih godina. Najzaslužniji za to su pripadnici političko-paravojne grupe naziva *Ejército Zapatista de Liberación Nacional* (EZLN), poznatiji kao Zapatisti. Grupa je osnovana 1994. godine od strane pripadnika Maya naroda u najjužnijoj meksičkoj državi Chiapas. Naravno, pokreti autohtonih naroda u Meksiku postojali su i prije Zapatista, ali niti jedan nije bio toliko uspješan niti je ostvario toliku nacionalnu i međunarodnu pozornost. Upravo je EZLN „omogućio političku vidljivost meksičkih autohtonih naroda tako što je istovremeno promovirao dijalog između različitih autohtonih zajednica i pregovore s državom“ (Yashar, 2005: 26). Otkrili su se javnosti prvog siječnja 1994. godine, na isti dan kada je Sjevernoamerički sporazum o trgovini (NAFTA) postao važeći. Cilj njihovog ustanka bio je pokretanje revolucije protiv neoliberalizma za kojeg su smatrali da će povećati nejednakost u državi Chiapas. Naime, nakon otkrića nafte 1970-ih godina velik broj pripadnika autohtonih naroda zaposlio se u naftnom sektoru koji je bio mnogo profitabilniji od poljoprivrednog čijeg su oni tradicionalno bili dio. Wei (2016) raspravlja o razlozima zbog kojih je došlo do pobune upravo u Meksiku, a ne u Ekvadoru ili Venezueli koje su također bile ovisne o naftnoj industriji. Njegov zaključak je da je vjerojatnost za pobunu povezana s urbanizacijom odnosno nedostajanjem iste – za razliku od Ekvadora, u kojem je naftni sektor stvorio urbanu klasu autohtonog stanovništva, u Meksiku do toga nikada nije došlo. Nakon oružanih sukoba, 1996. godine potpisan je sporazum iz San Andresa između Zapatista i meksičke vlade kojim su se

autohtonim narodima Meksika jamčila prava, teritorij i autonomija. Taj sporazum nikad nije bio implementiran zbog čega je 2001. EZNL organizirao veliki marš iz države Chiapas prema glavnome gradu. To je rezultiralo prihvaćanjem sporazuma u parlamentu, ali u blažoj verziji koja nije zadovoljavala EZNL. Na predsjedničkim izborima 2018. godine u suradnji s organizacijom autohtonih naroda Meksika *Congreso Nacional Indigena* (CNI) po prvi puta su odlučili kandidirati vlastitog kandidata. Danas se i dalje bore za boljitak autohtonih naroda, ali bez formalnog sudjelovanja u politici.³

8.2. Narod Mapuche – Čile

U Čileu danas živi više od dva milijuna pripadnika autohtonih naroda te oni čine gotovo 13% populacije. Od tog broja najviše njih pripada narodu Mapuche – preko milijun i 700 tisuća. Sljedeći najbrojniji su Aymare, dok ostali narodi broje manje od 100 tisuća pripadnika. Iako je Čile danas jedna od najrazvijenijih država Latinske Amerike, autohtoni narodi i u toj državi nailaze na probleme kao što su siromaštvo i oduzimanje prava na njihov teritorij. Prema posljednjim podacima, 30% njih živi u siromaštvu, dok je za ne autohtone narode taj postotak 20%. Zanimljivo da je Čile jedina država Latinske Amerike koja ne prepoznaje autohtone narode u svome ustavu (The Indigenous World, 2020.)

Najvažniji pokret u Čileu je onaj naroda Mapuche čiji pripadnici od demokratske tranzicije 1990-ih godina sve glasnije zahtijevaju veća prava, veću autonomiju te povratak njihove zemlje. Upravo je pitanje teritorija i zemlje glavni razlog sukoba između njih i države. Narod Mapuche smatra da su područja na kojima žive oduvijek pripadala njihovim precima te da oni na temelju toga danas imaju zakonsko pravo na vlasništvo nad njima. Narod Mapuche nikada nije bio pokoren od strane Španjolaca te je u 19. stoljeću nakon osamostaljenja Čilea teritorij južno od rijeke Bio Bio ostao u njihovim rukama. Čile to nije mogao dopustiti pa je nakon 15 godina ratovanja napokon osvojio ta područja, a pripadnici naroda Mapuche bili su poslani u rezervate. Njihov teritorij je smanjen s 31 milijuna na samo 500.000 hektara. Njihova područja prodana su privatnicima koji su često na njima ostvarivali razne projekte. Primjerice, u regiji Araucanía, gdje je smješten veliki broj pripadnika tog naroda, razni infrastrukturni, rudarski i naftni projekti ugrožavaju njihova prava. Iako dio njih smatra da bi trebali imati veću autonomiju, većina pripadnika tog autohtonog naroda samo žele

³ Više o pokretu Zapatista u: Inclan, Maria (2018) *The Zapatista Movement and Mexico's Democratic Transition: Mobilization, Success, and Survival*. Oxford University Press.

vratiti ona područja koja smatraju ukradenima.⁴ Unatoč tome, Čile ne samo da ne prihvaća njihove zahtjeve, već zakonski zabranjuju njihove prosvjede. Godine 2017. država je koristila zakon o suzbijanju terorizma protiv pripadnika naroda Mapuche te je nekolicina aktivista zbog prosvjeda bilo osuđeno za terorizam (opendemocracy.net, 2020).

8.3. Narod Maya – Gvatemala

Udio od preko 43% u cjelokupnoj populaciji koji čine pripadnici autohtonih naroda u Gvatemali drugi je najveći u Latinskoj Americi, a ako gledamo brojčano, njih šest i pol milijuna također postavlja ovu srednjoameričku državu blizu samog vrha država s najvećim brojem pripadnika autohtonih naroda. Daleko najzastupljeniji su pripadnici naroda Maya koji se mogu podijeliti u još 24 različite skupine. Osim njih, u Gvatemali također žive i narodi Garífuna i Xinca. Kao i u ostalim državama Latinske Amerike, siromaštvo je kod njih izraženije nego kod ostalog stanovništva pa tako ono pogađa čak 75% pripadnika autohtonih naroda, dok kod ne autohtonog stanovništva taj postotak iznosi 36%. Kada govorimo o ekstremnom siromaštvu razlika je još i veća – ono je prisutno kod 21.8% pripadnika autohtonih naroda, što je gotovo tri puta više nego kod ne autohtonog stanovništva gdje ono iznosi 7.4% (The Indigenous World, 2020).

Ono što je zanimljivo u slučaju Gvatemale je nepostojanje relevantne političke stranke autohtonih naroda unatoč njihovom velikom udjelu u populaciji. Pallister (2013) se pita zašto su Maye unatoč povoljnim uvjetima – postojanju snažnih pokreta i institucionalnoj otvorenosti za nove stranke – odustale od sudjelovanja u nacionalnoj politici i okrenule se izborima na lokalnoj razini. Osim toga, stranački sustav je vrlo fragmentiran i lijeve političke stranke su slabe. Gotovo sve okolnosti odgovaraju onim uvjetima koje sam ranije naveo kao povoljnim za nastanak snažne etničke stranke, no do toga nikada nije došlo. Postoji nekoliko razloga tome, a prvi je neujedinjenost autohtonih naroda. Iako su većina njih Maye, oni se međusobno razlikuju i govore drugačijim jezicima. A kako više od 40% pripadnika autohtonih naroda zna samo njihov autohtoni jezik, suradnja je teško ostvariva. Osim toga, lokalni identitet je mnogo snažniji od onog nacionalnog, zbog čega je jednostavnije organizirati kampanju na lokalnoj razini. Sljedeći razlog zbog kojeg Maye odustaju od sudjelovanja na nacionalnim izborima je državna represija kojoj su bili povijesno izloženi. Maye

⁴ Više o pokretu naroda Mapuche u: Haughney, Dianne (2006) *Neoliberal Economics, Democratic Transition, and Mapuche Demands for Rights in Chile*. University Press of Florida.

su oduvijek predstavljale prijetnju za Ladino⁵ elite koji su strahovali od njihovog ujedinjenja i formiranja snažne političke stranke. Državna represija je najviše došla do izražaja za vrijeme građanskog rata u kojem su u najvećem broju nastradale Maye. „Dugotrajne posljedice nasilja navele su velik broj političara iz redova autohtonih naroda da odustanu od sudjelovanja u nacionalnoj politici i okrenu se lokalnoj razini“ (Pallister, 2013: 131).

Winaq je ime političke stranke osnovane 2007. godine koja za sebe tvrdi da predstavlja Maye. Ona nikada nije uspjela osvojiti više od 5% glasova na izborima, a Pallister (2013) tvrdi da postoji nekoliko razloga tome. Glavni je taj što stranka nije imala politički pokret kao temelj za nastanak, što je uvjet koji Van Cott (2005) smatra jednim od ključnih za uspjeh političke stranke autohtonih naroda. Osim toga, nisu zauzeli čvrsti antineoliberalni stav te su surađivali s konzervativnim strankama. Iako se za Winaq može reći da je prva stranka autohtonih naroda u Gvatemali od demokratske tranzicije, ona nikada nije iskoristila svoj potencijal.

9. ZAKLJUČAK

Većina pokreta autohtonih naroda doživjeli su svoj vrhunac 90-ih godina 20. stoljeća. To je bio period demokratske tranzicije u kojoj su latinskoameričke države odbacile stare autoritarne režime. Upravo je ta tranzicija bila temeljni razlog uspjeha pokreta autohtonih naroda i njihovih političkih stranaka jer su po prvi puta mogli djelovati autonomno i u potpunosti se usredotočiti na poboljšanje vlastitih prava. Njihovom su uspjehu pridonijele određene unutardržavne okolnosti, kao i one koje su se dogodile na međunarodnoj sceni. Pad popularnosti vodećih stranaka, ukidanje institucionalnih barijera i ujedinjenje autohtonih naroda neki su od razloga koji su doveli do njihovog uzleta, a imali su temelj unutar svake države posebno. S druge strane, raspad SSSR-a bio je događaj koji je doveo do promjena na međunarodnoj političkoj sceni i slabljenja onih stranaka koje se nalaze na krajnje lijevoj strani političkog spektra. S obzirom na to da su pripadnici autohtonih naroda cijelo 20. stoljeće bili vezani upravo uz te stranke, njihovim gubitkom moći otvorio se prostor koji su popunili upravo pokreti autohtonih naroda. Međunarodno priznanje njihovih prava u isto je vrijeme osnažilo njihovu poziciju unutar države te je uz njihove stalne pritiske dovelo do kodifikacije tih istih prava unutar ustava. Zapravo, možemo zaključiti da su

⁵ Ladino je naziv za službeno prepoznatu etničku grupu u Gvatemali u koju se ubrajaju osobe koje nisu pripadnici autohtonih naroda, ali i određeni pripadnici mestičke rase koji su prihvatili „zapadnjački“ način života.

unutarnji i vanjski faktori isprepleteni te da su jedni potaknuli nastanak drugih i obrnuto. Primjerice, demokratske promjene dovele su do raspada SSSR-a i slabljenje stranaka ljevice čije su glasove zatim preuzeli upravo pokreti odnosno njihove stranke. Svojim djelovanjem privukli su pozornost međunarodne javnosti na prava autohtonih naroda te osnažili svoju poziciju u zahtjevima za njihovim kodificiranjem putem ustava.

Analizom pokreta autohtonih naroda u Boliviji, Ekvadoru, Meksiku, Čileu i Gvatemali može se zaključiti da je brojnost pripadnika autohtonih naroda u određenoj državi važan, ali ne i najvažniji faktor o kojem ovisi uspjeh njihovih društvenih pokreta odnosno političkih stranaka. U uvodu sam spomenuo da preko 80% autohtonog stanovništva Latinske Amerike živi u samo četiri države – Meksiku, Peru, Gvatemali i Boliviji –, ali oni ne predstavljaju relevantan politički faktor u svima. Štoviše, od četiri nabrojene države, samo su dvije imale pokret autohtonih naroda koji je uspio utjecati na nacionalnu politiku. Autohtoni narodi u Gvatemali su se usredotočili na lokalnu politiku, a u Peru naprosto ne postoje značajni pokreti autohtonih naroda.

Protivljenje globalizaciji i neoliberalizmu nalazi se u srži većine pokreta. Međutim, koliko god globalizacija prijetila njihovom opstanku i bila negativna, ona je također dovela do toga da njihovi problemi poprime globalni odjek. Neoliberalne reforme su u jednu ruku otežale njihovu već tešku ekonomsku situaciju, ali su u isto vrijeme bile ključni element njihove mobilizacije. Pokreti autohtonih naroda 1990-ih godina predstavljaju najsnažniji primjer njihove mobilizacije i jedinstva u povijesti. Međutim, na primjeru Ekvadora vidjeli smo da je njihovo ujedinjenje bilo vrlo lako poljuljano u trenutku kada su odlučili poduzeti korak više i osnivanjem stranke formalnim putem ušli u nacionalnu politiku. Političko djelovanje na nacionalnoj razini ipak je nešto potpuno drugačije od zalaganja za specifičnim zahtjevima putem društvenih pokreta.

U periodu koji je slijedio njihovi su pokreti postepeno slabili. Oni su danas i dalje ključni akteri u organiziranju prosvjeda i u obrani prava autohtonog stanovništva, ali više ne mogu tu popularnost pretočiti u izborne rezultate kao nekada. Može biti da je to posljedica pada njihove popularnosti, ali i lošeg iskustva kojeg su imali sa samim ulaskom u političke vode. Da vođe autohtonih naroda više nisu moćni kao nekada postalo je jasno nakon odlaska Eve Moralesa s mjesta predsjednika Bolivije krajem 2019. godine. On je definitivno figura koja je najviše napravila za poboljšanje prava autohtonog stanovništva u 21. stoljeću i možemo reći da njegovim odlaskom završava jedna

era. Politička situacija u Boliviji i dalje je poprilično nestabilna i bit će zanimljivo vidjeti tko će zamijeniti bivšeg predsjednika Moralesa.

Ne bi bilo pogrešno zaključiti da autohtoni narodi Latinske Amerike u današnje vrijeme žive bolje nego što su živjeli u posljednjih pet stoljeća. Broj obitelji koje žive u siromaštvu manji je nego ikad prije, a njihova prava su napokon prepoznata kako u međunarodnim sporazumima, tako i u većini državnih ustava. Međutim, bilo bi pogrešno zaključiti da to znači da je njihov život danas zadovoljavajuć. Iako je siromaštvo na nižim razinama nego prije, ono je kod autohtonog stanovništva nekoliko puta češće nego kod neautohtone populacije, a njihova prava su nerijetko samo mrtvo slovo na papiru. Diskriminacija autohtonog stanovništva i dalje postoji, kao i borba za vlasništvom nad zemljištem. Smatram da bi se autohtoni narodi trebali više koncentrirati na povezivanje i suradnju neovisno o državnim granicama. S obzirom na to da oni predstavljaju manjinu u svim državama, suradnja s narodima iz drugih država bi im pružila veći opseg djelovanja. Na kraju, njihovi preci su na tim područjima živjeli puno prije nego što su ona bila podijeljena i razgraničena od strane europskih kolonizatora.

LITERATURA

KNJIGE

- Cleary, Edward i Steigenga, Timothy (2004) *Resurgent Voices In Latin America*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Casas, Bartolome de las (1982) *Kratko izvješće o uništenju Indija*. Zagreb: Globus.
- Inclan, Maria (2018) *The Zapatista Movement and Mexico's Democratic Transition: Mobilization, Success, and Survival*. Oxford University Press.
- International Workg Group for Indigenous Affairs (2020). *The Indigenous World*. Copenhagen, IWGIA.
- Kos-Stanišić (2009) *Latinska Amerika – povijest i politika*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Rice, Roberta (2012) *The New Politics of Protest: Indigenous Mobilization in Latin America's Neoliberal Era*. University of Arizona Press.
- Schwaller, John Frederick (2011) *The History Of The Catholic Church In Latin America*. New York: New York University Press.
- Van Cott, Donna Lee (2010) *From Movements To Parties In Latin America*. New York: Cambridge University Press.
- Wade, Peter (2010) *Race and Ethnicity in Latin America*. London; New York: Pluto Press.
- Yashar, Deborah (2005) *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press.

ZNANSTVENI ČLANCI

- Kos-Stanišić, Lidija (2001) Andska zajednica i prava autohtonih naroda. *Politička misao*, 38(3): 138-158.
- Jackson, Jean. E i Warren, Kay B. (2005) Indigenous Movements in Latin America, 1992-2004: Controversies, Ironies, New Directions. *Annual Review of Anthropology*, 34(1): 549-573.
- Martí i Puig, Salvador (2010) The Emergence of Indigenous Movements in Latin America and Their Impact on the Latin American Political Scene: Interpretive Tools at the Local and Global Levels. *Latin American Perspectives*, 37(6): 74-92.

- Morales, W. Q. (2011) From Revolution to Revolution: Bolivia's National Revolution and the "Re-founding" Revolution of Evo Morales. *The Latin Americanist*, 55(1): 131-144
- Van Cott, Donna Lee (2000) Latin America: constitutional reform and ethnic right. *Parliamentary Affairs*, 53(1): 41-54.
- Van Cott, Donna Lee (2003) Indigenous Struggle. *Latin American Research Review*, 38(2): 220-233.
- Van Cott, Donna Lee (2003) Institutional Change and Ethnic Parties in South America. *Latin American Politics and Society*, 45(2): 1-39.
- Van Cott, Donna Lee (2010) Indigenous Peoples' Politics in Latin America. *Annual Review of Political Science*, 13(1): 385-405.
- Wei, Chi-hung (2016) Oil, urbanization, and 'pacted' ethnic politics: Indigenous movements in Latin America. *International Political Science Review*, 37(2): 230-245.
- Yashar, Deborah (1999) Democracy, Indigenous Movements, and Postliberal Challenge in Latin America. *World Politics*, 52(1): 76-104.

INTERNETSKI IZVORI

- Constitución Política del Estado plurinacional de Bolivia.
https://www.oas.org/dil/esp/Constitucion_Bolivia.pdf (pristupljeno 15.04.2020)
- <https://www.iwgia.org/en/about.html> (pristupljeno 06.06.2020)
- <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/new-solidarity-for-mapuche-indigenous-movement-in-today-s-chile/> (pristupljeno 11.05.2020)
- <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html> (pristupljeno 20.04.2020)
- <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/second-international-decade-of-the-worlds-indigenous-people.html> (pristupljeno 20.04.2020)
- Freire, German Nicolas; Schwartz Orellana, Steven Daniel; Zumaeta Aurazo, Melissa; Costa, Damasceno Costa; Lundvall, Jonna Maria; Viveros Mendoza, Martha Celmira; Lucchetti, Leonardo Ramiro; Moreno, Laura; Sousa, Liliana Do Couto (2015). *Indigenous Latin America in the twenty-first century: the first decade (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group

<http://documents.worldbank.org/curated/en/145891467991974540/pdf/Indigenous-Latin-America-in-the-twenty-first-century-the-first-decade.pdf> (pristupljeno 14.4.2020)

SAŽETAK

U Latinskoj Americi živi oko 45 milijuna pripadnika autohtonih naroda te oni čine više od 8% sveukupne populacije. Iako su žrtve diskriminacije još od prvog dolaska Europljana u Novi svijet, njihova mobilizacija i društveno-političko djelovanje svoj vrhunac postižu krajem 20. stoljeća. Pokreti autohtonih naroda imali su najviše uspjeha 1990-ih godina, a svrha rada je odgovoriti na pitanje zašto baš tada. Ujedinjenje protiv neoliberalnih reformi, sve veća demokratizacija društva te slabljenje političkih stranaka koje se nalaze na lijevoj strani političkog spektra stvorili su uvjete za jačanje društvenih pokreta, a posljedično i za uspjeh etničkih političkih stranaka koje su iz njih proizašle. Osim toga, globalizacija je omogućila da se njihov glas čuje i šire od prostora Latinske Amerike zbog čega su njihovi zahtjevi bili prepoznati od strane međunarodnih institucija, ali i raznih udruga koje se bore za ljudska prava koje su im postale snažan saveznik. U radu su detaljno opisani pokreti autohtonih naroda u Boliviji i Ekvadoru te je dan kratki pregled stanja u ostalim državama sa značajnim brojem autohtonog stanovništva.

Ključne riječi: Latinska Amerika, pokreti autohtonih naroda, etničke političke stranke

ABSTRACT

Latin America is home to 45 million indigenous people who make up more than 8% of the total population. Despite being victims of discrimination since the first arrival of Europeans to the New world, their mobilization and socio-political action have achieved its best results only recently. Indigenous peoples movements had the most success during the 1990s, and the purpose of this paper is to discover why exactly in that period. Unification against neoliberal reforms, increasing democratization of society and weakening of the political parties that are on the left side of political spectrum have created conditions for strengthening of the social movements and the success of the ethnic political parties that emerged from them. In addition, globalization has allowed their voice to be heard and spread throughout the world, which is why their demands have been recognized not only by international institutions, but also by various human rights organizations that have become their strong allies. The paper describes in detail the movements of indigenous peoples in Bolivia and Ecuador and also gives a brief overlook of other countries with significant number of indigenous people.

Key words: Latin America, indigenous peoples movements, ethnic political parties